

УДК 347.764(477)

В. А. Бабенко
старший викладач кафедри національної економіки ОНЮА

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ БРОКЕРІВ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Для страхового ринку України, який знаходиться в стані формування, розвиток страхового брокерства набуває особливого значення. На думку автора, саме страхові брокери здатні суттєво вплинути на процес активізації попиту на страховому ринку, змінивши ситуацію на краще за рахунок відновлення довіри до страхування. Це особливо важливо в умовах відсутності таких механізмів захисту інтересів страхувальників, як спеціалізовані рейтингові агентства, служби захисту споживачів, асоціації споживачів, інститут омбудсмана, які успішно функціонують на страхових ринках промислово-розвинутих країн (ПРК).

При цьому, незважаючи на випереджаючий розвиток страхового ринку України в порівнянні з іншими галузями народного господарства, на 01.01.2000 р. з 263 зареєстрованих страхових компаній на українському страховому ринку ефективно працювали лише 50: на них припадало 82,83% зібраних премій, 95,35% страхових виплат, 69,9% статутного капіталу; 83,39% резервів [1]; на 01.01.2001 р., за даними Ліги страхових організацій України, з 284 страховиків лише 116 надали балансові показники своєї діяльності [2]. Не всі страховики відповідали вимогам законодавства: так, в 1997 році 141 страхові компанії отримали приписи, двом — було призупинено дію ліцензії, у одній — відкликана ліцензія; в 1998 році було пред'явлено 228 приписів щодо усунення порушень і на 01.01.1999 р. у шести страхових компаній призупинено дію ліцензії, у 11 страховиків — відкликані ліцензії на здійснення страхової діяльності, з них 3 — ліквідовані як суб'єкти підприємницької діяльності [3]. Зрозуміло, що за таких умов, враховуючи низький рівень страхової культури громадян України, потенціальному споживачеві досить складно зробити правильний вибір дійсно надійного страховика та оптимального варіанта страхового захисту, що підвищує недовіру до інституту страхування, гальмує розвиток страхового попиту і досить негативно впливає на страховий ринок в цілому.

Незалежний страховий брокер якраз і виступає тією фігурою, яка здатна вирішити цю проблему, оскільки:

- на відміну від страхової компанії, яка пропонує клієнту тільки власні послуги, надає інформацію про послуги багатьох страхових компаній;
- за будь-яких обставин захищає інтереси страхувальника, в той час як страхова компанія при настанні страхового випадку з партнера може перетворитися на опонента;
- пропонує клієнту оптимальні тарифи на страхові послуги, тоді як страховик пропонує страхові послуги по сталим тарифам;
- забезпечує страхувальнику розробку індивідуальної схеми страхування на відміну від стандартних схем страхової компанії.

Отже, зрозуміло, що розвинута мережа страхових брокерів як один із найважливіших каналів розподілу страхових продуктів сприятиме залученню широкої кількості клієнтів, що позитивно впливатиме на фінансовий стан страхових компаній і страхового ринку в цілому.

Світовий досвід свідчить, що брокери займають провідні позиції не тільки в порівнянні з іншими страховими посередниками (агентами), але й в системі каналів розподілу страхових продуктів в цілому. Страхові брокери займають провідні позиції, передусім, на ринку ризикового страхування, де їх питома вага для полісів індивідуального та групового страхування становить відповідно: у Великобританії — 95% та 85%, Бельгії — 80% та 70%, Італії та США — 80% і 80%, Німеччині — 85% (для групового страхування), Іспанії — 10% та 65%, Франції — 20% та 18%. Досить вагомий стан посідають страхові брокери і на ринку страхування життя, особливо в таких країнах, як США, де їх частка дорівнює 80%, Великобританія (45%); Бельгія (45%) [4].

Розвиток страхових брокерів спостерігається і в країнах перехідної економіки, зокрема Росії, де їх питома вага на ринку індивідуального ризикового страхування становила 70%, а на ринку групового ризикового страхування — 10% [4].

Аналізуючи світову практику систем збута страхової продукції за такими основними критеріями, як: активність, дешевизна, можливість надання додаткових послуг, глибина розробки ризиків і страхових подій, російський економіст А. Зубець зазначає відповідність брокерів переважній більшості критеріїв (за виключенням дешевизни) на відміну від інших каналів розподілу [5].

Але, незважаючи на виключну важливість інституту страхових брокерів, його розвиток на українському страховому ринку відбувався досить складно. Про це свідчить хоча б той факт, що тільки в 2000 році був введений державний реєстр страхових брокерів, у той час як професійні страхові брокери з'явилися на страховому ринку України ще в середині 90-х років.

Незважаючи на міжнародне визнання асоціації страхових посередників України (АПСПУ) створеної у 1997 році, та стрімке зростання кількості страхових брокерів на українському страховому ринку (тільки за 2001 рік їх чисельність збільшилася на 18), економічні показники їхньої діяльності свідчать про наявність значних резервів, порівняно із західними колегами.

Так, на страхових брокерів припадає лише приблизно 1% загального обсягу страхових премій, зібраних, на страховому ринку України. 17 страхових брокерів пропонують страхувальникам страхові продукти понад 3 страхових компаній. Різниця в показниках між найбільшим та найдрібнішим страховим брокером становить 4495 рази [3]. Отже, ринок брокерських послуг в Україні знаходиться на етапі початкового становлення.

Однією з найголовніших причин складного розвитку ринку брокерських послуг у страхуванні, на думку автора, є відсутність державної концепції розвитку страхового посередницького ринку в Україні, а також суперечливість (або взагалі відсутність) відповідних правових норм, які регулюють діяльність страхових посередників на вітчизняному страховому ринку.

Нагадаємо, що діяльність страхових брокерів в Україні здійснюється на підставі таких законодавчих актів: Закону України «Про дію міжнародних договорів на території України» № 1953-ХП від 10 грудня 1991 р., Закону України «Про міжнародні договори України» № 3767-ХП від 22 грудня 1993 р., Закону України «Про страхування» № 2745-III від 4 жовтня 2001 р. (ст. 15), який змінив попередню редакцію № 85/96-ВР від 7 березня 1996 р. (ст. 14), Постанови КМУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з перестраховування» № 1290 від 24 жовтня 1996 р., Постанови КМУ № 1523 «Про порядок впровадження діяльності страховими посередниками» від 18 грудня 1996 р., Постанови КМУ № 747 «Про впорядкування діяльності страхових брокерів» від 29 квітня 1999 р., Постанови КМУ № 1662 «Про внесення змін і доповнень у Положення про особливі умови діяльності страхових брокерів» від 9 вересня 1999 р., Постанови КМУ № 470 «Про особливі умови діяльності страхових брокерів» від 9 вересня 1999 р., Постанови КМУ № 470 «Про затвердження Порядку звільнення (зменшення) від оподаткування доходів із джерелом їх походження з України згідно з міжнародними договорами України про уникнення подвійного оподаткування» від 6 травня 2001 р., Наказу Укрстрахнагляду № 78 «Про затвердження інструкції про порядок сертифікації страхових брокерів, ведення державного реєстру страхових брокерів і регулювання їх діяльності» від 26 жовтня 1999 р., Постанови НБУ № 135 «Про застосування іноземної валюти в страховій діяльності» від 11 квітня 2000 р.

Дослідженню діяльності страхових брокерів у фаховій літературі, на жаль, приділяється недостатньо уваги. До того ж в роботах закордонних та вітчизняних науковців Н. Галагази, Г. Гришина, С. Єфимова, О. Зальотові, А. Зубця основний акцент ставиться на організаційно-економічних заходах функціонування страхових брокерів. Що ж стосується всебічного аналізу законодавчої бази інституту страхових брокерів, то тут відчувається брак фундаментальних досліджень.

Автор вважає, що подальший розвиток страхового брокерства в Україні передусім потребує вдосконалення правового середовища.

Основними проблемами в сфері правового регулювання діяльності страхових брокерів на страховому ринку України є такі:

– невизначеність кваліфікаційних, освітніх стандартів для сертифікації страхового брокера. Так, Постановою КМУ № 747 «Про впорядкування діяльності страхових брокерів» було затверджено Положення про особливі умови діяльності страхових брокерів, п. 4 якого проголошує, що сертифікат має підтверджувати «отримання освіти на рівні вимог до підвищення кваліфікації із страхової діяльності. Але це формулювання не дає чіткого уявлення про відповідний рівень вимог;

– відсутність надійних гарантій платоспроможності та фінансової стабільності страхового брокера. Так, Постановою КМУ № 1523 було затверджено Положення про порядок провадження діяльності страховими посередниками, п. 4 (абзац 3) якого визначав, що страховий брокер може укладати договори страхування з одним страховиком на суму страхових платежів, яка не переви-

ще 35% загальної суми страхових платежів за всіма договорами страхування, укладеними цим брокером протягом року. Далі абзац 4 цієї ж Постанови наголошує, що з метою забезпечення ліквідності операцій страхового брокера — юридичної особи розмір отримуваних ним страхових платежів протягом кожного кварталу не повинен перевищувати розмір сплаченого статутного фонду страхового брокера, а абзац 6 зазначає, що розмір платежів, отримуваних страховим брокером — фізичною особою протягом кожного кварталу, не повинен перевищувати 625 мінімальних заробітних плат. Але практика показує, що дуже часто дотримання цих вимог для страхового брокера є: по-перше, вельми складним, оскільки неможливо спрогнозувати діяльність за квартал або за рік; по-друге, неефективним, бо світовий досвід переконливо свідчить про доцільність застосування таких механізмів, що добре себе зарекомендували, як, наприклад, обов'язкове страхування професійної відповідальності страхових брокерів або обов'язкове надання банківської гарантії.

Крім того, цілком можливе формування статутних фондів страхових брокерів іншими активами, ніж грошові, у т. ч. майном, інтелектуальною власністю і т. ін.

— існування невідповідностей стосовно регулювання брокерів-нерезидентів в Україні: так, законодавством України не забороняється резиденту сплачувати послуги нерезидента, який діє на території України через постійне представництво, безпосередньо на рахунок головної компанії за кордоном, у той час, коли Постанова НБУ № 135 «Про застосування іноземної валюти в страховій діяльності» від 11.04.2000 р. не передбачає такої можливості;

— наявність дуже складного (і практично нереального) механізму уникнення подвійного оподаткування для брокерів — нерезидентів, встановленого ст. 13 (п. 13.6) та ст. 18 (п. 18.1) Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», Постановою КМУ № 470 від 06.05.2001 р. «Про затвердження порядку звільнення (зменшення) від оподаткування доходів із джерелом їх походження з України згідно з міжнародними договорами України про уникнення подвійного оподаткування», Листами ДПАУ від 30.06.2000 р. № 9028/7/22-2117.

На думку автора, радикально змінити ситуацію змогли б комплексні організаційно-правові заходи, спрямовані на встановлення зрозумілих і прозорих вимог до страхових брокерів (як резидентів, так і нерезидентів) на українському страховому ринку і передусім:

— розробка і прийняття державної програми розвитку посередницького ринку в Україні;

— підготовка та прийняття Закону України («Про посередницьку діяльність» або «Про страхових брокерів») для чіткого визначення порядку діяльності страхових посередників в рамках Страхового кодексу України;

— вдосконалення положень нормативних актів різних рівнів з метою усунення вищезазначених невідповідностей.

До першочергових заходів слід віднести, зокрема, стимулювання підвищення розміру статутних фондів страхових брокерів; жорсткий контроль за по-

рядком їх формування (з метою усунення можливості залучити до статутних фондів нематеріальні активи та кредити); введення обов'язкового страхування професійної відповідальності страхових брокерів;

– розробка фахових стандартів для страхових брокерів, в тому числі: впровадження їх підготовки на базі відповідних вищих навчальних закладів; включення відповідної спеціальності до єдиного державного реєстру; підтримка наукових досліджень у цій сфері;

– вдосконалення системи звітності страхових брокерів;

– публікація статистичних даних щодо діяльності страхових брокерів;

– ширше висвітлення спектра діяльності страхових брокерів засобами масової інформації.

Впроваджуючи ці заходи, обов'язково слід враховувати загальносвітові тенденції розвитку страхового посередництва.

Особливу увагу слід звернути на відповідність вітчизняних норм страхового законодавства, які регламентують діяльність страхових посередників, нормам ПРК, передусім Євросоюзу, враховуючи впровадження з 2004 року нової Директиви Європарламенту і Ради ЄС «Про страхове посередництво».

Література

1. Зусва А., Арестархов О. Потребитель боится покупать страховку // Бизнес. — 2000. — № 15. — С. 16.
2. Залётов А. О чём говорят цифры... // Бизнес. — 2001. — № 13. — С. 27.
3. Страховой рынок Украины 1993–2001 // Финансовые услуги: Спец. вып. — К., 2001.
4. Бабенко В. А. Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах // Економіка України. — 1997. — С. 82–86.
5. Зубец А. П. Маркетинговые исследования страхового рынка. — М.: Центр экономики и маркетинга, 2001. — С. 150.
6. Гипшин Г. Брагенты и коммодитизация страхования // Финансовые услуги. — 2000. — № 3–4.

УДК 347.23(091)

М. Новицька
аспірантка кафедри галузевої соціології
факультету соціології та психології Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВЛАСНІСТЬ» В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Власність — соціальне явище, яке притаманне усім суспільствам. Рефлексія з приводу власності зафіксована в працях філософів, економістів, правознавців, соціологів та представників інших соціальних та гуманітарних наук. Уявлення науковців щодо сутності власності складаються із загального та специфічного, останнє — наслідок специфіки кожної з дисциплін. Кожна наука оперує поняттям власність, проте кожна по-своєму визначає його зміст.

© М. Новицька, 2003